

УДК 35:353:352

І. П. ШЕЛЕПНИЦЬКА

СТАТУТНА АВТОНОМІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ В ІТАЛІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Проаналізовано упровадження та правове забезпечення принципу статутної автономії у функціонуванні та організації територіальних одиниць в Італійській Республіці. Зроблено акцент на порівнянні застосування цього принципу в Україні та Італії.

Introduction and legal providing of principle of regulation autonomy is analysed in functioning and organization of territorial units in Republic of Italy. An accent is done on comparable applications of this principle in Ukraine and Italy.

Україна стоїть на порозі серйозних перетворень у системах публічної влади та місцевого самоврядування, назріла необхідність перерозподілу повноважень від державної влади місцевому самоврядуванню. Саме орієнтація України на передовий досвід держав Європейського Союзу є визначальним чинником розвитку державно-політичних інститутів, процесу децентралізації та деконцентрації влади, функціонування інституту місцевого самоврядування. У дискусіях, доповідях українських урядовців та законодавців, наукових публікаціях актуалізується питання щодо посилення ролі органів місцевого самоврядування в системі територіальної організації влади, ресурсного забезпечення їхнього функціонування, некоректно оминаючи питання суті та механізмів імплементації основоположних принципів автономії, задекларованих в Європейській хартії місцевого самоврядування.

Адже проведенню певних реформ повинно передувати здійснення відповідних досліджень у сфері місцевого самоврядування, вивчення досвіду інших держав з цієї проблематики.

Науковці виокремлюють різні моделі територіальної організації влади, зокрема: англосаксонську, континентальну, змішану [2, с. 13 – 15; 3, с. 114]. Україна, разом із Францією, Польщею, Болгарією, Італією та іншими країнами, входить до континентальної групи (французька модель місцевого самоврядування), хоча кожна з держав – складових цієї групи має свої особливості територіальної організації влади та її функціонування.

Теоретико-методологічною основою проведених досліджень є чинні нормативно-правові, законодавчі акти Італійської Республіки, статuti комун, провінцій та областей [14 – 20], а також окремі праці з відповідної тематики [8; 9; 11 – 13]. Тема, що розглядається, порушувалася українськими науковцями, але вивчена недостатньо.

Окремі публікації російських науковців, зокрема книга за редакцією В. А. Туманова (1988) [4], ґрунтуються на законодавчій базі Італії до початку проведення реформ. Т. А. Васильєвою описані реформи місцевого самоврядування в Італії, пов'язані з упровадженням вимог Європейської хартії місцевого самоврядування. У книзі за редакцією доктора юридичних наук, професора,

заслуженого юриста Російської Федерації А. С. Прудникова (2007) [9] акцент зроблено на загальних засадах структури та компетенції місцевих одиниць Італії. Оглядом сучасний стан державного управління в Італії викладено у посібнику С. В. Пронкіна та О. Е. Петруніної (1991) [13]. У виданні “Наскрізне управління” (2001) описано розподіл функцій, повноважень, ресурсів між різними рівнями влади загалом. Видання “Творення демократії” Р. Патнама [12] українською мовою, як зазначає у статті-рецензії на книгу Б. Кравченко, надає чудову можливість ознайомитися з концепцією соціального капіталу. Вивчаючи роботу органів влади в Італії впродовж двадцяти років, Р. Патнам виявив, що ефективному врядуванню має передувати формування довіри між членами спільноти.

Віддаючи належне результатам проведених наукових досліджень, констатуємо, що питання впровадження статутної автономії, аналіз найкращого зарубіжного досвіду функціонування самоврядних територіальних одиниць за “малими конституціями” дотепер не отримали систематизованого викладу і потребують ретельних розвідок. Відтак метою публікації є висвітлення результатів досліджень щодо правового забезпечення принципу статутної автономії, процесу функціонування локальних правових актів у сфері місцевого самоврядування та муніципальної служби Італії. Для цього зміст публікації необхідно викласти крізь призму таких завдань:

- виявити прийнятні відповідні нормативно-правові документи в досліджуваній сфері;
- дослідити їхню сутність;
- проаналізувати основні положення нормативно-правової та політико-адміністративної автономій у системі територіальної організації влади в Італії;
- дослідити механізми впровадження, легалізації та функціонування статутів територіальних одиниць в Італійській Республіці та здійснити порівняльний аналіз з Україною;
- напрацювати висновки.

Практичне значення цього дослідження є важливим для науковців, експертів, громадських та політичних діячів, які займаються питаннями реформування організаційно-правових засад місцевого самоврядування, удосконалення його функціонування в Україні. Результати цих напрацювань матимуть користь і для юридичної науки, зокрема для розвитку порівняльного правознавства, а також для фахівців із міжнародних відносин. Матеріали дослідження можуть ефективно використовуватись у навчальному процесі для навчально-методичного забезпечення модулів, для підготовки державних та муніципальних службовців, магістрів, викладачів, які готують спеціалістів з державного та муніципального управління.

Італія – унітарна парламентська демократична республіка, яка належить до складу ЄС і посідає одне з чільних місць серед країн Європи в своєму демократичному, економічному, соціальному розвитку.

Одним із чинників, який допоміг Італії досягти значних результатів, є міцна, сформована система місцевого самоврядування з розвинутим громадянським суспільством.

Італію віднесено до континентальної групи, проте в ній упроваджено відмінну від інших країн, віднесених до цієї групи, модель адміністративно-територіального устрою, в основу якої покладено два найважливіших принципи – політичної децентралізації та автономії територіальних одиниць у межах єдиної держави.

Відповідно до ст. 5 Конституції Італії, децентралізація “є формулою організації публічної влади”[3].

Згідно зі ст. 114 Конституції Італії: “Республіка створюється з комун [Comune – найменша місцева одиниця в республіканському устрої. Має власний статут, повноваження та функції], провінцій [Provincia – автономна одиниця, наділена власним статутом, функціями та повноваженнями. У республіканському устрої посідає проміжне місце між найбільшою одиницею, якою є область, та найменшою, якою є комуна], міст-метрополій [Citta metropolitane – місто-метрополія (головне місто метрополійної зони)]. У 1990 р. мегаполіси отримали статус метрополійних зон, а комуни, які є їхнім осердям, – статус міст-метрополій], областей [Regione – згідно з Конституцією Італії є однією зі складових Республіки; автономна одиниця, наділена власним статутом, повноваженнями та функціями. Поряд із державою, має також законодавчі повноваження] та держави...” [14]. Загалом, на сьогодні Італійська Республіка об’єднує 8103 комун, 110 провінцій та 20 областей, з яких, відповідно до ст. 116 Конституції Італії, п’ять – Валле д’Аоста, Сицилія, Сардинія, Трентіно-Альто Адідже, Фріулі-Венеція-Джулія – мають спеціальні статuti, в яких визначено форми та умови автономії.

Усі ці адміністративні одиниці є автономними утвореннями з власними статутами, повноваженнями та функціями, відповідно до конституційних принципів.

Італійські законодавці [17, с. 60 – 66] розрізняють два типи автономій, наданих місцевому самоврядуванню:

- 1) нормативну: можливість встановлювати власний нормативний порядок у межах наданої компетенції;
- 2) політико-адміністративну: свобода самовизначення в адміністративно-політичному плані.

Поняття “нормативна автономія” тлумачиться таким чином:

а) *законодавча автономія* означає можливість створювати власні закони (її надано – державі, областям і двом провінційним автономіям – Тренто і Больцано);

б) *статутна автономія* – право створювати статут та функціонувати відповідно до власного статуту. Цей різновид автономії є закріпленим у Конституції Італії за областями, провінціями, комунами та містами-метрополіями;

в) *автономія регламентування* – здатність суспільних утворень створювати регламенти власної діяльності. У ст. 117 Конституції Італії [14] це право закріплено за комунами, провінціями та містами-метрополіями.

Політична автономія означає право обирати власний політико-адміністративний курс на підставі інтересів громади або ж її більшості. Її складові такі: право на вибір; індивідуалізація визначення способів діяльності; оцінювання необхідності та своєчасності схвалення певних актів.

Статутна автономія є однією з найважливіших умов, яка забезпечує якісний порядок плюралістичних та демократичних публічних повноважень у республіканській системі, тому що саме ця форма автономії враховує власну культурну, соціальну, економічну та громадянську специфіку території.

Статут італійської комуни, провінції та області є чимось на зразок “малої конституції” й повинен відповідати таким критеріям:

– необхідності – кожна одиниця зобов’язана мати власний статут, який є необхідним задля впорядкування її власної діяльності;

– винятковості та особливості – кожна одиниця приймає власний статут, згідно з нормами основного закону, який є, водночас, і відображенням специфіки саме цієї території;

– достовірності – визначення інституціональної мети, статут як “обличчя” одиниці;

– стабільності – як основний використовуваний документ одиниці;

– нормативності – можливість змінювати порядок у визначених законодавством межах [16].

Законодавчим декретом за № 267/2000 [16] визначені основні положення, які повинен містити статут місцевої одиниці Італії. Проте поряд з основним переліком будь-яка одиниця на свій розсуд і в межах чинного законодавства може вводити додаткові положення. До основних положень належать: функції та повноваження органів, форми гарантій участі меншості, організації служб та публічних послуг, міжкомунальної співпраці, участі населення, децентралізації, способи доступу громадян до адміністративної інформації, спосіб законного представництва територіальної одиниці в судах, особливі знаки міської організації (герб, емблема, прапор тощо), гарантії та способи забезпечення рівних можливостей між чоловіками та жінками (представництво в колегіальних органах, організаціях та службах комуни). Згідно зі ст. 44 законодавчого декрету за № 267/2000, статут кожної комуни повинен містити форми гарантій участі меншості в управлінні. Для італійського законодавця поняття меншості має широке значення. Воно може означати як соціальну меншість комуни, так і політичну меншість, а також меншість, яка не належить до опозиції та уособлена окремими радниками.

Додатковими положеннями статутів визначається порядок функціонування, організація інституцій, відповідність надання соціальних послуг до норм законодавства, дії, пов'язані з проведенням консультативних референдумів, упровадження інституту цивільного захисника, структура комісій радників та ін.

Статути приймаються рішенням комунальних (провінційних, обласних) рад на публічному засіданні шляхом відкритого голосування. Процес прийняття статуту є досить складним. Важливість ухвалення відповідного акта викликано необхідністю проведення широких дебатів, в яких, з одного боку, беруть участь представники більшості в раді, з іншого – обов'язковими є висновки представників опозиції. Для голосування щодо проекту статуту призначається конкретна кількість радників – у рівних пропорціях представників від більшості та від опозиції. Статут вважається ухваленим за умови підтримки двома третинами голосів осіб, уповноважених для голосування у питанні прийняття статуту. У разі відхилення проекту статуту повторне голосування проводиться через 30 днів. При повторному голосуванні законодавство вимагає на підтримку проекту статуту абсолютною більшістю групи радників.

Статут вважається чинним із моменту його публікації в офіційному виданні комуни. За відсутності такої публікації оприлюднення відбувається на спеціальних інформаційних стендах місцевої одиниці. Закон [16] визначає термін обов'язкового оприлюднення статуту – 30 днів з моменту його ухвалення. Також обов'язковими є публікації ухваленого статуту в офіційному бюлетені області та Офіційному збірнику статутів міністерства внутрішніх справ. Статут області приймається та може змінюватись обласною радою шляхом прийняття закону, ухваленого

абсолютною більшістю від загального складу ради, двома попередніми постановами, ухваленими впродовж не менше двох місяців. Пропозиції щодо ревізії статуту, які не схвалені обласною радою, не можуть бути подані вдруге впродовж одного року. Тотальна відміна статуту не допускається, якщо немає попередньої постанови про ухвалу проекту нового статуту.

На народний референдум статут може бути винесено, якщо не пізніше трьох місяців із моменту опублікування внесено запит на проведення референдуму за статутом однієї п'ятдесятої частини виборців області чи однієї п'ятої частини представників обласної ради. Статут, винесений на референдум, не може бути промульгованим, якщо він не отримав підтримку більшістю дійсних голосів від загальної кількості виборців області.

Отже, статут італійської комуни, провінції, області є нормативним документом, який визначає принципи організації та функціонування одиниці, форми контролю, гарантії меншості та форми участі населення в управлінні місцевими справами.

В Україні статутне право має історичний розвиток і сягає часів Магдебурзького права. Статут територіальної громади – це нормативно-процедурний документ, який віддзеркалює характерні риси взаємовідносин усередині територіальної спільноти. Статут територіальної громади села, селища, міста, як зазначено в ст. 19 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, має право прийняти представницький орган місцевого самоврядування з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах вищезазначеного Закону. Саме цим Законом передбачено низку статей, за якими те чи інше питання може бути врегульоване не лише законом, а і статутом територіальної громади. Це, насамперед, стосується порядку формування та організації діяльності сільських, селищних, міських рад (ч. 4 ст. 10), проведення загальних зборів громадян за місцем їхнього проживання (ч. 3 ст. 8), організації громадських слухань (ч. 5 ст. 13), внесення місцевих ініціатив на розгляд рад (ч. 2 ст. 9) [1].

Предметом статуту територіальної громади можуть бути і питання, які згідно із законом належать до таких, що вирішуються самостійно територіальними громадами або радами, зокрема: організація місцевого самоврядування на рівні районів у містах (ч. 2 ст. 5, ч. 5 ст. 6, ч. 4 ст. 16, п. 2, ст. 41 Прикінцевих та перехідних положень Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”); здійснення функцій виконавчого органу сільської ради сільським головою одноосібно (ч. 3 ст. 10); наділення органів самоорганізації населення частиною власних (самоврядних) повноважень місцевого самоврядування, а також матеріально-технічними та іншими ресурсами (ч. 8 ст. 16); передання іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності територіальної громади, визначення меж цих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їхнього здійснення (п. 31 ч. 1 ст. 26) [1].

М. Корнієнко зазначає, що кожна територіальна громада має також інші особливості, які можуть стати предметом врегулювання в її статуті [5, с. 85]. Ці

особливості зумовлені кількісними та якісними характеристиками складу цієї громади, територіальною та матеріально-фінансовою основою місцевого самоврядування відповідного рівня.

Суть принципу організаційної самостійності полягає в тому, що територіальні громади та органи місцевого самоврядування повинні мати можливість, не порушуючи основних законодавчих положень, визначати свої власні організаційні структури, які б відповідали місцевим потребам і забезпечували ефективне здійснення місцевого самоврядування.

Українські науковці [10, с. 42 – 53] виділяють такі функції статуту як нормативно-процедурного документа:

- легітимну – визначення легітимності громади та її суб'єктів;
- управлінську – зазначення умов для ефективного управління;
- регуляторну – встановлення загальних норм регулювання взаємин між суб'єктами громади;
- правотворчу – деталізація правового поля діяльності суб'єктів громади;
- інноваційну – забезпечення динаміки розвитку міста відповідно до стратегічного плану, закріплення механізмів інноваційних процесів;
- реформаторську – створення передумов для реформування життя міста;
- правозахисну – визначаються права, свободи та обов'язки суб'єктів громади, гарантії, відповідальність та способи захисту;
- етичну – визначення норм та правил взаємин суб'єктів громади.

Реєстрація статутів територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється районними управліннями юстиції. Для реєстрації статуту до органу, що здійснює цю реєстрацію, разом із заявою відповідного зразка подаються: статут територіальної громади села, селища, міста у двох примірниках; рішення представницького органу місцевого самоврядування про ухвалення статуту; протокол пленарного засідання представницького органу місцевого самоврядування, на якому прийнято рішення про реєстрацію статуту; документ про внесення плати за реєстрацію статуту. Підставою для відмови в реєстрації статуту є невідповідність Конституції України та законам України. Відмову в реєстрації статуту може бути оскаржено в судовому порядку. До статуту можна вносити зміни, але про це необхідно повідомити органи, що здійснили його реєстрацію у п'ятиденний термін [7, с. 37].

Отже, порівнюючи роль статуту як акта нормативно-правового регулювання в системах місцевого самоврядування України та Італійської Республіки, можемо дійти висновку, що цей документ має свою давню історію становлення як в Україні, так і в Італії. Використання статуту як “малої конституції” локального значення акцентує його значущість та дієвість. Саме він виконує важливу самоврядну функцію місцевих влад у виборі певних дозволених національним законодавством форм самоствердження та самореалізації місцевих громад.

За даними Міністерства юстиції України, на 19 жовтня 2006 р. лише 1341 територіальна громада має зареєстровані статuti територіальних громад (табл. 1.). Ще 13 територіальним громадам було відмовлено в реєстрації статутів.

За результатами комплексного моніторингу експертами УНЦПД з'ясовано, що статuti територіальних громад наявні в 14 з 25 міст що є обласними центрами. У двох

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих статутів територіальних громад в Україні

<i>Регіон</i>	<i>Зареєстровані статуту територіальних громад</i>		
	<i>сіл</i>	<i>селищ</i>	<i>міст</i>
1. АР Крим	27	7	2
Області:			
2. Вінницька	649	26	13
3. Волинська	–	–	1
4. Дніпропетровська	19	4	7
5. Донецька	6	5	14
6. Житомирська	–	–	2
7. Закарпатська	30	6	5
8. Запорізька	9	2	8
9. Івано-Франківська	10	4	7
10. Київська	50	7	4
11. Кіровоградська	21	2	3
12. Луганська	33	25	21
13. Львівська	1	–	5
14. Миколаївська	10	3	5
15. Одеська	34	4	1
16. Полтавська	–	1	4
17. Рівненська	4	–	5
18. Сумська	23	–	4
19. Тернопільська	–	–	1
20. Харківська	6	4	9
21. Херсонська	57	10	6
22. Хмельницька	62	2	5
23. Черкаська	16	2	9
24. Чернівецька	10	2	2
25. Чернігівська	3	–	2
26. М. Київ	–	–	–
27. М. Севастополь	–	–	–
Разом	1080	116	145

містах (Луцьк, Полтава) статут територіальної громади перебуває на стадії перегляду. На стадії підготовки та реєстрації перебувають статуту територіальних громад шести міст України – Сімферополя, Черкас, Львова, Луганська, Донецька, Вінниці.

На відміну від українських територіальних громад, кожна італійська комуна, провінція, область широко використовує власне право на статутну автономію. Статуту розміщуються на інтернет-сайтах місцевих одиниць і доступні кожному зацікавленому громадянину.

Особливості статутів територіальних громад України та комун, провінцій, областей в Італійській Республіці наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз правової основи статутів в Італійській Республіці та в Україні

<i>Кваліфікаційна ознака статуту</i>	<i>Італійська Республіка</i>	<i>Україна</i>
Визначення	<ul style="list-style-type: none"> ● конституційно гарантоване право, юридичний інструмент. Визначає основні напрямки розвитку місцевої одиниці, форми та способи її діяльності. “Мала конституція” місцевої одиниці [14, ст. 114] ● обов’язковий документ [Там же] 	<ul style="list-style-type: none"> ● законодавчо визначене право, нормативно-процедурний документ, що враховує історичні, національно-культурні, соціально-економічні особливості місцевого самоврядування [3, ст. 19] визначене законом право, можливість [Там же]
Статус		
Рівні функціонування	<ul style="list-style-type: none"> ● рівні комуни, міста-метрополі, провінції та області [Там же] 	<ul style="list-style-type: none"> ● територіальної громади села, селища, міста [Там же, ч 1 ст. 19]
Відповідність до критеріїв	<ul style="list-style-type: none"> ● необхідності; ● внятковості, особливості; ● достовірності та відповідності; ● стабільності та сталості норм; ● нормативності [16, ч. 1 – 3 ст. 6] 	<ul style="list-style-type: none"> ● реальності; ● політичної нейтральності; ● системності підходів; ● креативності [6, с. 32]
Прийняття статуту	<ul style="list-style-type: none"> ● рішенням (двома третинами складу) комунальних (провінційних, обласних) рад на публічному засіданні, відкритим голосуванням [Там же] 	<ul style="list-style-type: none"> ● рішенням представницького органу місцевого самоврядування поголівна плюс один (S + 1) [3, ч 2 ст. 19]
Легалізація статуту та реєстрація	<ul style="list-style-type: none"> ● реєстрація в міністерстві внутрішніх справ, публікація ухваленого статуту в офіційному бюлетені області, провінції, комуни та офіційному збірнику статутів міністерства внутрішніх справ [Там же, ст. 6] 	<ul style="list-style-type: none"> ● державна реєстрація в органах Міністерства юстиції України [3, ч 2 ст. 19].

На підставі викладеного вище можна дійти висновку, що статут територіальної місцевої одиниці виконує найважливішу функцію демократичного, громадянського суспільства – ознайомлення та залучення до вирішення суспільних справ мешканців відповідної території. Якщо в Італії статут є обов'язковим нормативним документом для комуни, міста-метрополії, провінції, області, свого роду “презентацією цієї території”, складовою інституту автономії, то, на жаль, в Україні, відповідно до ст. 19 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” [1], це є лише правом, або необов'язковою можливістю, для територіальних громад села, селища та міста. Дотепер лише незначна частина міських територіальних громад України мають власні статuti. На рівні районів та областей статuti відсутні взагалі.

Література:

1. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” : наук.-практ. коментар / Ін-т законодавства ВР України. – К., 1999. – 397 с.
2. *Артеменко В.* Куди йдемо? Аналіз необхідних і достатніх умов успішності українських реформ / В. Артеменко // *Аспекти самоврядування*. – 2006. – № 5 (37).
3. *Біленчук П. Д.* Місцеве самоврядування в Україні. Муніципальне право / П. Д. Біленчук, В. В. Кравченко, М. В. Підмогильний. – К. : Атіка, 2000. – 304 с.
4. Италия. Конституция и законодательные акты / под ред. В. А. Туманова. – М. : Прогресс, 1988. – 432 с.
5. *Корнієнко М. І.* Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові системи : навч. посіб. / М. І. Корнієнко. – К. : Алерта, 2005. – 144 с.
6. *Лазор О. Д.* Основи місцевого самоврядування : навч. посіб. / О. Д. Лазор. – Львів : Вид-во ЛРІДУ УАДУ, 2003. – 164 с.
7. *Лазор О. Д.* Територіальна організація влади в Україні : навч. посіб. / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор, А. О. Чемерис. – К. : Дакор, 2007. – 576 с.
8. *Лазор О. Д.* Публічна самоврядна влада в Республіці Італії та Україні. Особливості організації та функціонування : монографія / О. Д. Лазор, І. П. Шелепницька ; за заг. наук. ред. д. держ. упр., проф. О. Я. Лазора. – К. : Дакор, 2008. – 172 с.
9. Местное самоуправление (управление) в зарубежных странах : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. “Юриспруденция” / А. С. Прудников, Л. А. Ларина, М. В. Максютин [и др.] ; под ред. А. С. Прудникова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 271 с.
10. *Наврузов Ю. В.* Концептуальні засади розробки статуту територіальної громади міста Дніпропетровськ / Ю. В. Наврузов, І. І. Куліченко, Ю. П. Сурмін // *Управління сучасним містом* / ДФ УАДУ. – Дніпропетровськ, 2000. – Вип. 5. – С. 42 – 53.
11. *Наскрізне управління* / ЛФ УАДУ. – Львів, 2000. – 423 с.
12. *Патнам Р.* Творення демократії: громадські традиції в сучасній Італії / Р. Патнам. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 301 с.
13. *Пронкин С. В.* Государственное управление зарубежных стран : учеб. пособие / С. В. Пронкин, О. Е. Петрунина. – М. : Аспект Пресс, 2001. – С. 337 – 356.
14. Coststuzione Italiana. Introduzione di Giangiulio Ambrosini. – Torino : Piccola Biblioteca Einaudi. Scienze sociali, 2005. – 109 s.

15. Statuto Regione Calabria: Nuovo statuto della Regione Calabria (2004). – Режим доступу : [http:// it.wikipedia. org/wiki/](http://it.wikipedia.org/wiki/)
16. Governo.it/D. L. № 267 /2000). – Режим доступу : [http://it.wikipedia.org/wiki//](http://it.wikipedia.org/wiki/)
17. Il Comune. Ordinamento, contabilita e servizi. – Napoli : Edizione giuridice Simone, 2005. – 496 s.
18. Nuovo ordinamento regionale. A cura di Lilla Laperuta. XIII edizione. Edizione giuridiche Simone. 2005. – 319 ss.
19. Statuto di comune Cosenza). – Режим доступу : [http:// it.wikipedia. org/wiki/](http://it.wikipedia.org/wiki/)
20. Provincia di Catanzaro statuto). – Режим доступу : [http:// it.wikipedia. org/wiki/](http://it.wikipedia.org/wiki/)

Надійшла до редколегії 04.06.2008 р.